

UDK:378.1.37.025.7

FACTORS TO STRENGTHEN INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Saidabzalxon A'zamxonov

O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti (PhD)

E-mail: saidabzalxon.azamxonov.94@bk.ru

F.Axmedova

Sots. dots.v.b.

(PhD) taqrizi asosida

Annotation: *This article discusses the reforms carried out in the educational system, the development of students' independent thinking, proposals for solving problems related to the formation of practical skills, and the state of teaching of specialized subjects of students in higher education institutions and their future prospects. The importance of software education in the teaching of specialized subjects and measures for organizing independent education are highlighted.*

Key words: *concept, credit, module, higher education system, quality of education, educational programs, competent, modernization, physiological, mobile, expert, Energo City.*

ФАКТОРЫ УСИЛЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация: *В данной статье рассматриваются реформы, проводимые в системе образования, развитие самостоятельного мышления студентов, предложения по решению проблем, связанных с формированием практических навыков, а также состояние преподавания профильных предметов студентам в высших учебных заведениях и их будущие перспективы. Подчеркивается значение программного образования в преподавании профильных предметов и меры по организации самостоятельного образования.*

Ключевые слова: *концепция, кредит, модуль, система высшего образования, качество образования, образовательные программы, компетентный, модернизационный, физиологический, мобильный, экспертный, ЭнергоСити.*

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIM OLISHINI KUCHAYTIRISH OMILLARI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, talabalarni mustaqil fikrlashini rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga oid muammolarni bartaraf etish masalalariga takliflar va oliy ta'lim muassalaridagi talabalarning mutaxassislik*

fanlarini o'qitish holati va kelajagdagi istiqbollari xususida fikr yuritiladi. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda dasturiy ta'limni ahamiyati va mustaqil ta'limni tashkil etish chora tadbirlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: *konsepsiy, kredit, modul, oliy ta'lim tizimi, ta'lim sifati, o'quv dasturlari, kompetent, modernizatsiyalash, fiziologik, mobil, ekspert, Energo City.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda asosiy omillardan biri-bu talabalar uchun mustaqil ta'limni tashkil etish va ularda mustaqil o'qish faoliyatini shakllantirishdan iboratdir. Talabalar dunyoqarashini shakllantirishda va o'zgartirishda kreativ texnikalarni qo'llab yechimni topish mumkin bo'lgan ijodiy vazifalar muhim ahamiyatga ega. Har qanday o'quv fani bo'yicha bilimlarni o'zlashtirishda mustaqil o'quv faoliyati muhim hisoblanib, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish bugungi kunning eng dolzarb vazifasiga aylanib bormoqda. Maqolada talabalarning mustaqil bilim olishlari va ko'nikmalarini rivojlantirishga doir tavsiyalar bayon etilgan. Bugungi kundagi ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar talabalarni mustaqil fikrlashini rivojlantirish, individual ta'lim traektoriyalariga asoslangan, talabalarda kreativ fikrlash, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga oid muammolarni bartaraf etishga qaratilgandir.

-Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim muassasalarida bu vazifalarni amalga oshirishga bosqichma-bosqich o'tish rejalashtirilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasining “Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari” deb nomlangan 3-bobining[1] “Oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish” deb nomlangan 1-§ da “Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quvslubiy materiallarni keng joriy etish” masalalarida ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim olishlari, mustaqil ishlash malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaruriy kompetentsiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan.[2]

-Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim soatlari ulushini kamligi, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllanmaganligi, o'quv jarayonidatalabalarda tashkilotchilik qobiliyati, kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish zamon talabiga mos kelmasligi asosiy muammolar qatoriga kiradi. Shunday ekan, oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga

yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quvushubiy materiallarni keng joriy etish bugungi kunning asosiy vazifalaridan biridir. Zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirilishi talab qilinmoqda. Yuksak malakali mutaxassislarini iste'molchilar talablariga qarab tayyorlanishi, talabalarni tanlagan ixtisosliklari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirilishi mustaqil ravishda bilim olishga va amaliy faoliyatga o'rgatilishi ta'minlanishi kerak. Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalar va faol usullardan foydalanish, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tatbiq qilish, ko'proq talabalarni mustaqil ishlashga undash, ilg'or tajribalardan saboq berishning turli yo'llaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yana bir jihati muhimki, oliy ta'lim tizimida ta'lim olayotgan talabalarining tanlagan kasbiga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning tanlagan yo'nalishlari bo'yicha mutaxassis sifatida shakllanishlari uchun maxsus fanlarni o'qitishni samarali tashkil qilishni ta'minlash lozim.[3]

-Tahlil va natijalar (Analysis and results). Jamiyatning barcha jabhalaridagi muammolar, o'zgarishlar oliy ta'lim muassalarida talabalarini tayyorlash jarayoniga ham ta'sir qilib va yangidan yangi talablarni qo'yadi. Hozirgi paytda ham nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega, o'zgarishlarga moslanuvchan, erkin fikrlaydigan, kasbiy hamda hayotiy muammolarini mustaqil hal qila oladigan mutaxassislarga, kadrlarga ehtiyoj katta.

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassalarida talabalaridan har tomonlama bilimdonlik, mustaqil fikrlay oladigan, tashkilotchilik qobiliyatiga ega shaxs darajasini talab etadi. Bunday talabalarining bajarilishi albatta ularni butun hayoti davomida bilim olishga o'rgatish orqali ta'minlanadi.[4]

Faol ta'lim sharoitida o'zlashtirilgan bilim, egallangan ko'nikma va malakalar mazmunan tizimli va mantiqan tugallangan tarzda shakllantirilib turli ishlab chiqarish vaziyatlarida qo'llanishga imkon beradi. Ta'lim oluvchilarni faollashtirish ularning mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga muammoni yechimi sifatida shuni aytishimiz mumkinki, oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazishdir. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida 2030 yilga qadar respublikadagi barcha oliy ta'lim muassasasi (OTM)ning 85 foizi, jumladan, 2022/2023 o'quv yilining o'zida 33 ta oliy ta'lim dargohini kredit-modul tizimiga o'tkazish ko'rsatib o'tildi.[5]

Kredit-modul tizimi, bu — ta'limni tashkil etish jarayoni bo'lib, o'qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o'lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi.

Uni bir butunlikda olib borish serqirra hamda murakkab tizimli jarayondir. Kreditmodul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: talabalarining mustaqil ishlashini ta'minlash; talabalar bilimini reyting asosida baholash. Shunday ekan, kredit - modul tizimi dars mashg'ulotlarini nafaqat o'qitishni innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida olib borish, balki talabadan mustaqil o'qib-o'rganish, ta'limga yangicha munosabatda bo'lish, mehnat bozori talabidan kelib chiqib, zaruriy va chuqur nazariy bilimlarni egallash, amaliy

ko'nikmalarini shakllantirishga o'rgatishdan iboratdir. Muxtasar aytganda, mazkur tizim talabaniing kasbiy rivojlanishi va kamolotiga yo'naltirilgan. Ilm sohibining butun hayoti davomida bilim olishini ta'minlashga hamda mehnat bozori va zamonaviy talablarga javob bera oladigan inson kapitalini shakllantirishga qaratilgan deb aytish mumkin.

Kredit-modul tizimining joriy etilishi o'qituvchi va talabaniing hamkorlikda ishlashida muhim omil hisoblanadi. Modulli ta'limda pedagog tinglovchining o'zlashtirish jarayonini tashkil etadi, boshqaradi, maslahat beradi, tekshiradi. Talaba esa yo'naltirilgan ob'ekt tomon mustaqil harakat qiladi. Eng katta urg'u ham talabalarning mustaqil ta'lim olishiga qaratiladi.

Ta'lim muassasalarida talaba mustaqil ishiniing tashkil etishdan asosiy maqsad:

- o'qituvchiniing rahbarligi va nazorati ostida talabada muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish

va rivojlantirishdir;

- talabalarda dialektik dunyoqarashni tarkib toptirish;

- talabalarning o'quv-bilish faolligi va mustaqilligini tarkib toptirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonini maqbullashtirish;

- ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning birligini ta'minlash;

- predmetlararo aloqadorliqni ta'minlash;

- ta'lim va tarbiya jarayonini individuallashtirish;

- tahsil oluvchilarda mehnatga va jamoat mulkiga ongli munosabatni tarkib toptirish;

- fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish talablari asosida mutaxassislikka tayyorgarlikni takomillashtirish;

- fanlar va mutaxassisliklarning majmuaviy uslubiy ta'minlanishi;

- darsning samaradorligini oshirish yo'llari;

- yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish;

- ta'lim-tarbiya jarayonini faollashtirish.

Talabaniing mustaqil ishi o'quv rejasida muayyan fanni o'zlashtirish uchunbelgilangan o'quv ishlariniing ajralmas qismi bo'lib, u uslubiy va axborot resurslari jihatidan ta'minlanadi hamda bajarilishi reyting tizimi talablari asosida nazorat qilinadi.

Talaba mustaqil ishiniing vazifalari quyidagilardan iborat:

- yangi bilimlarni mustaqil tarzda puxta o'zlashtirish ko'nikmalariga ega bo'lish;

- kerakli ma'lumotlarni izlab topish qulay usullari va vositalarini aniqlash;

- axborot manbalari va manzillaridan samarali foydalanish;

- an'anaviy o'quv va ilmiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar bilan ishlash;

- elektron o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar bilan ishlash;

- internet tarmog'idan ratsional echimini belgilash;

- ma'lumotlar bazasini tahlil etish;

- ish natijalarini ekspertizaga tayyorlash va ekspert xulosasi asosida qayta ishlash;

- topshiriqlarni bajarishda tizimli va ijodiy yondoshish;

- ishlab chiqilgan echim, loyiha yoki g'oyani asoslash va mutaxassislar jamoasida himoya qilish.[6]

-Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Barchamizga ma'lumki, so'nggi besh yillik islohotlar natijasida mamlakatimizda Yangi O'zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslari yaratildi. Jumladan, Harakatlar strategiyasi doirasida ta'lim sohasining barcha bosqichlarida bo'lgani kabi oliy ta'lim tizimini isloh qilish borasida ham tub islohotlar amalga oshirildi. Natijada yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 2016 – 2021 yillarda 9 foizdan 28 foizga ko'tarildi. Yangi O'zbekistonning 2022 –2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi orqali ushbu ko'rsatkichni 2022 yil yakuniga qadar 38 foizga, 2026 yilga kelib esa 50 foizga etkazish maqsad qilinmoqda. Natijada, oliy ta'lim olish istagida bo'lgan minglab yoshlarimiz uchun keng imkoniyatlar yaratiladi, ular qandaydir qiyinchiliklar, iqtisodiy harajatlar qilib, oilasi va yaqinlaridan yiroqda emas, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlardan xabardor bo'lib, Vatanimizda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Darhaqiqat, Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasining 34 ta maqsad, 59 ta chora-tadbirni o'zida aks ettirgan “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish” nomli 4-yo'nalishida ta'lim sohasida bir qator maqsadli vazifalar belgilab berilgan. Zero, yoshlar kelajak egalari hisoblanadi. Yoshlarimiz ta'lim-tarbiyasida esa ma'naviy tarbiya katta ahamiyatga ega bo'lib, yoshlarimizning faol fuqarolik pozitsiyasini kuchaytirish, ilmiy va ma'naviy-axloqiy, sog'lom dunyoqarashni shakllantirish, baxtli oilaviy hayot uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, kelajakka ishonch va mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik tuyg'usini kuchaytirish asosiy maqsad bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.// O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. –Toshkent, 2017. – B. 39.[1]
2. Polotovich, M. D. (2022). Teaching Specialty Subjects Improvement Methodology. *Miasto Przyszłości*, 25, 345-353.[2]
3. Po'lotovich, M. D., & Bobur o'g'li, A. B. (2022). Muqobil energiya manbalarini[3] energiya zahiralaridagi o'rni. *Results of National Scientific Research*, 1(3), 119-122.
4. Mirzoev, D. P., & Kakhkhorov, S. K. (2021). Modern methods of improving the quality of education in the organization of the educational process in higher education. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(6), 277-283.[4]
5. To'raev, S. D., Amrullaev, B. B., & Boybekov, A. A. O'. (2021). Synchronous machinelard dynamic Jarayonlarni tadqiq etish muammolari. *Ilmiy taraqqiyot* , 2 (7), 1315-1319.[7]
6. To'raev, S. D., Amrullaev, B. B., Komilov, Sh., & Boibekov, A. A. O'. (2021). Asynchron motorlard yuzag keladigan nuksonlar tavsifi. *Ilmiy taraqqiyot*, 2 (7), 1310-1314.[8]